

BESZÁMOLÓ

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS A SZAKKÖNYVKIADÁSRÓL

► **BÁLINT ÁGNES**

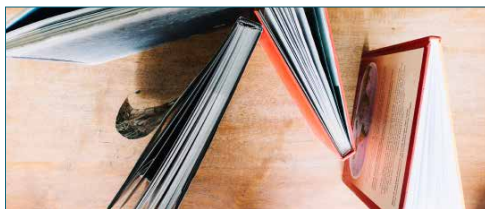
Tiszántúli Református Egyházkerület Közgyűjteményei

2022. november 22-én kedden 13 órától az MTA KIK-ben közös erőfeszítéssel rendezte meg három szakmai szervezet, jelesül a MKE Tudományos és Szakkönyvtári Szekció, az EKE és az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma azt a kerekasztal-beszélgetést, amelynek témája mindhárom szervezet számára égető és sürgető: a hazai szakkönyvkiadás helyzete, aminek az egyetemi és szakkönyvtári könyvkiadás nem elhanyagolható része.

A kerekasztal-beszélgetés előzménye a **2022. évi MKE Vándorgyűlés** egy előadása, amelyet **Gombosné Szabó Sára** kutatástámogató könyvtáros, a MATE Egyetemi Könyvtár és Levéltár Kiadói Irodájának vezetője tartott intézményük szakkönyvkiadási tapasztalatairól. A szakkönyvkiadás régóta ismert nehézségei az elmúlt időben megszorodtak például a növekvő papírárak, a csökkenő pályázati források miatt. Az is közös tapasztalatunk, hogy a nyelvi korlátok vagy egy-egy szakterület művelőinek kis létszáma miatt a felsőoktatási vagy a szakkönyvtári intézmények mint nem profitorientált szereplők nehezen tudnak piacra lépni, és bevételeikből fenntartani magukat, miközben a tudományos eredmények disszeminációja általában, a publikálási kényszer pedig sajátos módon mégis kiadói tevékenység művelésére és fenntartására kényszeríti őket.

Kiss Gábor, a MATE Egyetemi Könyvtár és Levéltár igazgatója felvezetőjében bemutatta Magyarország több campuson működő legfiatalabb egyetemét, és ezzel felvázolta azt a kontextust, amelyben a bemutatásra kerülő szakkönyvkiadói tevékenység megvalósul. Az intézmény újonnan való alapítása magyarázatot ad az új lendületre: a jogelődök különböző szakterületeit (agrár- és élettudományok) és hagyományait kellett úgy egybeforrasztani, hogy egységes és eredményességét tekintve megkerülhetetlen, hangsúlyos szellemi jelenlétet és munkát mutassanak fel. Kiss Gábor kertelés nélkül megvallotta a titkot: ezt csak erővel lehet a szervezetten végigvinni, szigorú szabályokat alkotva, és hatékonyan be is tartatva.

A beszélgetés elindítására Gombosné Szabó Sára kibővített formában ismételte meg a nyári problémafelvető, figyelemfelhívó előadását. Kezdetben arról beszélt, hogy a magyar tudományos könyvkiadás a már említett nyelvi, gazdasági, társadalmi problémák miatt a kihalás szélén van, legalábbis olyan súlyos problémákkal kell szembe-sülnie, amelyek hatása a felsőoktatásra, a tudományos élet egyéb területeire, és végeredményben az ország sorsára is negatív hatással lesz. Állami támogatás nélkül, csak a piacról ezek a területek – úgymint oktatás, kutatás – nem tudnak megélni, és ennek csak egy vetülete a

Az MKE Tudományos és Szakkönyvtári Szekció,
az Egyházi Könyvtárak Egyesülése
és az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma

2022. november 22-én, kedden 13 órakor

A könyvtár szerepe és felelőssége a tudományos kiadásban
Gombosné Szabó Sára kutatóstámogató könyvtáros,
a MATE Egyetemi Könyvtár és Levéltár Kiadói Irodájának vezetője
vitaindító előadását követően

beszélgetést tart a
szakkönyvkiadásról, az egyetemi és szakkönyvtári könyvkiadásról.

Helyszín

MTA Könyvtár és Információs Központ, Konferenciaterem, 2. emelet
(1051 Budapest, Arany János u.1.)

A beszélgetésen a részvétel ingyenes,
de regisztrációhoz kötött.

Regisztráció
<https://tinyurl.com/239meutr>

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

szakkönyv- vagy szakfolyóirat-kiadás. A tudományos könyvek példányszáma drasztikusan csökkent (1000 nagy példányszámnak számít, és az 50 mint alsó limit csak az ISBN iroda feltételeinek való megfelelésből teljesül, 200 példánynál pedig maradéktalanul megvalósultnak tekintett egy szakkönyv kiadása). A tudományos könyvek könyvpiaci részesedése 7,83%-a a teljes könyvforgalomnak (2019-es adat), a tudományos címféleségek is alig haladják meg a 12%-ot. Vagyis a tudományos könyvek előállításának költségei magasak, a példányszám kicsi, ez csak ráfizetéssel vagy veszteséggel finanszírozható.

Milyen kényszereket, rossz beidegződéseket szül ez? Sok olyan könyvkiadói munkafolyamat elmarad, amelyet pedig a színvonalas könyvkiadás megkövetelne (pl. felelős szerkesztő, korrektor), vagy a fizikai kivitel sínyleti meg (keménytáblás kézikönyv helyett puhakötés), ami viszont a könyves hagyományoknak (és a józan észnek) mond ellent. A presztízsharc, a publikációs kényszer miatt mégsem fog megszűnni a tudományos publikálás gyakorlata, de a színvonala fog csorbát szenvedni. Vagy: a másik lehetséges megoldás, hogy a kiadás átkerül a leginkább érdekelt intézménytípushoz, az egyetemekhez. Van-e és hol van olyan könyv- vagy folyóirat-kiadói szakértelem az egyetemeken, amely e megoldásnak a sikerét garantálni tudja?

Gombosné Szabó Sára beszámolt saját kutatása eredményeiről is. Arra a kérdésre kereste a választ, hogy milyen szerepe lehet az egyetemeknek a tudományos kiadásban. Egyrészt egyetemi kiadói modelleket gyűjtött össze, másrészt egy kiadói tudatosság vizsgálattal felmérte, hogy a hozzáértés tekintetében milyen nagy hiányosságok vannak az egyetemeken. A különböző modellek között

2019-ben voltak olyanok, ahol (1) semmiféle szabályozás nem volt a kiadásra vonatkozóan, előnye, hogy egy-egy tanszéken, ahol értenek hozzá, jó dolgok születnek, de nem nyilvántartott, nincsenek szerződések, jogilag rendezetlen, nincs formai követelmény, arcukat; (2) nincs szükség kiadóra, mert egy külső kiadóvállalat a megfelelő partnere a kiadásban (pl. Medicina, L'Harmattan); (3) az egyetemi kiadási tevékenységet egy-egy részegység végzi (tanulmányi osztály, rektori hivatal alá tartozva), ad hoc, egyedi, személyre épülő megoldások ezek – a könyvtár ebbe a modellbe beleállhat (pl. Debreceni Egyetem); (4) van kiadóvállalata az egyetemnek, sajnos a tapasztalat az, hogy ezekben sem mindenhol van meg a megfelelő könyves, kiadói szakértelem és tapasztalat. Nagyon sokszor a kiadó(i) munkafolyamatok) megkerülésével a nyomdánál kezdődik a kiadás, holott ott kellene végződnie. Sajnálattal kellett megállapítani, hogy a tudományos kéziratok színvonala igencsak sok kívánnivalót hagy maga után, amelyet a nyomda nem tud javítani, ez az MTMT adminisztrátorok napi tapasztalata. Szabályozás és tájékoztatás kell arról, hogy mi a kiadás menete, milyen munkafolyamatokon kell végigvinni egy kéziratot a sikeres megjelenésig, ráadásul úgy, hogy nincs anyagi háttér ezek finanszírozására.

Stratégiai tervezés részeként történt a kiadói tudatosság felmérése a MATE-n, az igények, elvárások, illetve a könyves ismeretek tekintetében a tudományos művekkel kapcsolatosan 2020-ban. 9+4 kérdésre 109 válasz érkezett, minden campust lefedett 10 tudományterületről (agrár-, gazdaság-, társadalomtudomány, stb.). A kérdőívre adott válaszokból kiderült, hogy 56% publikál egyetemi kiadású orgánumban, 43% más egyetemeken

kiadványaiban, 60% konferenciakötetben, 32% oktatási anyagban, vagyis egyetemi kiadásnak, publikációs felületnek lennie kell, a feladat adott. Ezek többsége sajnos nem vihető piacra. A válaszadóknak a tudományos művekkel kapcsolatos igényei jogosak voltak, és tájékozottságról adtak számot. (Az ISBN számmal és a DOI azonosítóval kapcsolatos félreértések, illetve követelmények tudatosítására és gyakorlatba ültetésére mindazonáltal szükség volt!) A könyves hagyományoknak megfelelést és a marketingcélú borítót nem tartották fontosnak, ami az új, online publikációkra való áttérés elfogadását és támogatását jelzi előre. Nemzedéki kérdés is, hogy ki mennyire fogadja el a szakmai segítséget, illetve hogy mennyire elégszik meg azzal, ha csak online elérhető a publikációja.

Az egyetemi kiadásnak problémája, hogy gyakran minden szakfeladatot ugyanaz az ember végez, mert nincs kapacitás arra, hogy a kéziratgondozás különböző fázisához külön humán erőforrás álljon rendelkezésre. A felmérésből kiderült az is, hogy kevés szakember van az egyetemi kiadásban az oktatói, kutatói oldalon is, és jöllehet a tudományos kiadásnak vannak elismerten vitathatatlan minőségi kritériumai (pl. a helyesírás), mégis egy korrektor igénybevétele sokszor elmarad, a felelős szerkesztő pedig szinte mindig. Összefoglalóan a tudatosság hiányával jellemezhető a leginkább az, amikor a tudományos szerzők kiadóként működnek.

A MATE kiadói tevékenységének fejlesztésére öt fókuszterületet jelölt ki: a szervezeti kérdések tisztázását (jogkörök és felelősségek); a részletesen szabályozott munkafolyamatok rögzítését és közismertté tételét; a költséghatékonyság elérését; a felsőoktatási és tudományos kiadási trendeknek való megfelelést (open access

konformitást); illetve végül a kiadói márkaépítést – ez utóbbi az agrárterület kizárólagos lefedését is jelenthetné a MATE részéről. Az elmúlt két év sikereinek hátterében olyan intézkedések állnak, mint például az ISBN számok kiadásának feltételeiről szóló rektori rendelet (csak ellenőrzött, a könyves hagyományoknak megfelelő kiadványok kaphatnak számot); a teljes publikálási és kiadási szabályzat megújítása; egységes kötelezettség az egyetemi nyomda igénybevételére; szakmai szűrő alkalmazása a kiadványok előkészítésében; online kiadói platform működtetése (OJS folyóiratkiadásra; repozitórium az archiválásra); kötelező arculat használata. Jelenleg az egyetem intézetei felelnek a kiadásra kerülő művek tartalmáért (intézeti tanácsok, intézetvezetők a felelős kiadók), elindult egy saját szerkesztőség felállítása is, de sok feladatát ma még az egyetemi könyvtár látja el, az arculatot az egyetem Médiacentruma határozza meg. Ennek a modellnek is megvannak az előnyei és a hátrányai, kétségtelen azonban, hogy a könyvtár számára jelentős láthatóságot és hozzáadott értéket jelent, hogy a kiadói iroda feladatait saját kötelékén belül látja el, úgymint a könyvszakmai elvárásoknak való megfelelés ellenőrzését, a formai követelményrendszer kidolgozását, amely a tudományos teljesítményt nyilvántartó MTMT rendszerével kompatibilis, a nyilvántartások vezetését (ISBN, kötelespéldányok), az OJS portál működtetése, oktatása; archiválás és hosszú távú megőrzés a repozitóriumban.

Gombosné Szabó Sára meggyőzően mutatta be, hogy milyen sok feladatot végez a kiadói iroda és/vagy könyvtár a tudományos kiadásban, amelyek nem feltétlenül látszanak, nyilvánvalóak a szerzők számára – elmaradásuk viszont annál inkább látványos lehet. Az előadás végén

az új utakra való áttérés nehézségeiről is szó esett: annak ellenére, hogy a nyílt hozzáférés mellett elkötelezett tudományos közösséget képvisel, a papír alapú megjelenésről bizonyos kiadványok esetében nem tudnak lemondani, ez egy olyan kettősség, amelyet egyrészt a print-on-demand gyakorlatával lehet áthidalni, másrészt a saját nyomdában történő jegyzetkiadás bevételi oldalát (ez az egyetemi kiadás „fejőstehene”) is dédelgetve fenn fogják tartani, ameddig igény van rá. Az előadás helyesen rámutatott arra, hogy az online megjelenés nem mentesít a kiadói munkafolyamatok alól, kizárólag a nyomtatás helyett hozzák másképpen nyilvánosságra az adott művet, ami a nyílt hozzáférés finanszírozási kérdéseire vezet, de amelynek kifejtésére már nem kerülhetett sor. Az előadás végén a jövedelmezőség/láthatóság/presztízs háromszögével megragadható kiadói mérlegelésekbe, döntéshelyzetekbe kaptunk bepillantást.

Az előadás célja bevallottan nem a példamutatás volt (bár csak gratulálni tudunk a kétéves teljesítményéhez, lendületéhez és elkötelezettségéhez), hanem a helyzetleírás, a problémák vázolása és a párbeszédre, a tapasztalatok megosztására való buzdítás. Az előadást követően ebben a szellemben beszélgettek a résztvevők, és a folytatás vágyával és fogadalmával zárták a találkozást.

A nagyszámú érdeklődésre tekintettel az előadásra és beszélgetésre is hibrid formában került sor, amelyet a folytatásban is örömmel tudunk üdvözölni. ►